

34. Пискотин М.И. Советское бюджетное право / М.И. Пискотин. – М.: Юридическая литература, 1971. – 312 с.
35. Теремцова Н.В. Бюджетный процесс за законодательством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Теремцова Ніна Володимирівна. – О., 2009. – 224 с.
36. Пауль А.Г. Бюджетное право: учеб. пособие / [Под ред. М.В. Карасевой]. – М.: Эксмо, 2010. – 320 с.
37. Разгильдиева М.Б. Теоретические аспекты структуры бюджетного процесса / М.Б. Разгильдиева // Вестник Саратовской государственной академии права. – 2010. – № 4 (74). – С. 216–225.
38. Теория государства и права: курс лекций / [Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько]. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристь, 2001. – 776 с.
39. Чернадчук В.Д. Стан та перспективи розвитку бюджетних правовідносин в Україні: монографія / В.Д. Чернадчук. – Суми: ВТД "Університетська книга", 2008. – 456 с.
40. Музика-Стефанчук О.А. Про бюджетну діяльність органів публічної влади / О.А. Музика-Стефанчук // Современное состояние и перспективы развития финансового права: [Международная интернет-конференция]. – [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://ndi-fp.asta.edu.ua/conf/index.php?PHPSESSID=6f35ad66c11f5fd0bb36c72e17cf1ffb&topic=61.msg102#msg102>.
41. Мальцева И.Н. Организация бюджетного процесса в субъекте Российской Федерации (по материалам Сибирского федерального округа): автореф. дис. на соиск. науч. степени канд.юрид. наук: спец.: 12.00.14 / И.Н. Мальцева. – Томск, 2005. – 24 с.

УДК 340.132.6: 339.178 (091) (477)

НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВОЇ ПАЛАТИ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Куц А.В., аспірант

Запорізький національний університет

У статті досліджені історико-правові аспекти створення та розвитку торгово-промислових палат на території сучасної України. Проаналізовані основні положення правового статусу палат за часів Австро-Угорської та Російської імперії. Розглянуті деякі етапи становлення торгово-промислової палати в радянський період, а також основні риси процесу законодавчого забезпечення функціонування ТПП після здобуття Україною незалежності.

Ключові слова: зовнішня торгівля, Союз Радянських Соціалістичних Республік, суспільна організація, торгово-промислова палата, члени торгово-промислової палати.

Куц А.В. НОРМАТИВНОЕ ЗАКРЕПЛЕНИЕ ПРАВОВОГО СТАТУСА ТОРГОВО-ПРОМЫШЛЕННОЙ ПАЛАТЫ В УКРАИНЕ: ИСТОРИКО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье исследованы историко-правовые аспекты создания и развития торгово-промышленных палат на территории современной Украины. Проанализированы основные положения правового статуса палат во времена Австро-Венгерской и Российской империи. Рассмотрены некоторые этапы становления торгово-промышленной палаты в советский период, а также основные черты процесса законодательного обеспечения функционирования ТПП после обретения Украиной независимости.

Ключевые слова: внешняя торговля, Союз Советских Социалистических Республик, общественная организация, торгово-промышленная палата, члены торгово-промышленной палаты.

Kuts A.V. NORMATIVE SECURING OF THE LEGAL STATUS OF THE CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY IN UKRAINE: HISTORICAL AND LEGAL ASPECTS / Zaporizhzhya national university, Ukraine

Historical and legal aspects of the creation and development of the Chamber of Commerce and Industry on the territory of today Ukraine were studied in this article. The basic provisions of the legal status of the Chambers during the Austro-Hungarian and Russian empires were analyzed. Some stages of the incipience of the Chamber of Commerce and Industry in the Soviet period and the main features of the legislative process to ensure the functioning of CCI after independence of Ukraine were investigated.

Based on the analysis of the material described in the article, we can conclude that the formation of the system of the Chambers on the territory of Ukraine consists of several stages:

I stage – establishment in 1848 by the Government of Austro-Hungarian Empire the first Chambers of Commerce and Industry in Lviv and Chernivtsi.

II stage – start of the chamber's movement in the Russian Empire:

a) establishment in 1905 the Council of congress of stock trading and agriculture;

b) creation in 1911 Russian exports Chamber with its Southwest office in Kiev in 1912.

III stage – the functioning of the Chamber of Commerce and Industry in the Soviet period:

a) establishment in 1932 on the territory of the USSR All-Union Chamber of Commerce with the creation in 1936 it's Ukrainian Branch in Kharkiv;

b) conversion in 1972, the All-Union Chamber of Commerce to the Chamber of Commerce and Industry of the USSR with the assignment of appropriate legal status of its republican branch, including Ukrainian.

IV stage – current stage which was launched by the adoption on the second of December 1997 of the Law of Ukraine "Concerning Chambers of Commerce and Industry in Ukraine".

The analysis of all phases of chamber's movement in our country, from the Austro-Hungarian and Russian empires to the modern times, shows that the legal status, functions, responsibilities, and even the name of the Chambers of Commerce and Industry were changed. Nevertheless, the main purpose of the Chambers remained the same, namely: the work in the interests of entrepreneurs, members of the Chamber, assistance in developing their export activities and the establishment of foreign economic relations with foreign partners.

Key words: foreign trade, the Union of Soviet Socialist Republics, public organization, chamber of commerce and industry, members of the chamber of commerce and industry.

Виникнення і становлення таких суспільних інституцій, як торгово-промислові палати, безпосередньо пов'язано з розвитком товарного виробництва і торгівлі. І хоча торгово-промислові палати є недержавними, неурядовими органами, їх місце і роль в економічному житті великою мірою залежить від ступеня розвитку держави, її суспільного і соціально-економічного устрою, налаштування на розвиток ділових зв'язків з іншими країнами і народами.

Перші торгово-промислові палати, які можна вважати аналогами та передвісниками сучасних, з'явилися в європейських містах у XVI ст. Створювалися вони купцями, виробниками мануфактури для вирішення спільних питань своєї діяльності. Зародившись як чисто приватні організації, вони спочатку представляли лише інтереси підприємців певної галузі і лише згодом стали місцем, де концентрувалися загальні економічні інтереси в тому вигляді, як їх уявляли собі самі підприємці. Палати стали громадськими інституціями, що представляли інтереси ділових кіл певної території, фінансувалися ними і управлялися їх представниками [1, 7].

5 серпня 1599 року на засіданні Генеральної ради французького міста-порту Марсель було прийнято рішення створити спеціальну комісію з питань торгівлі, до якої увійшли чотири досвідчені та поважні купці – Франсуа Перрек, Антуан Ерміт, Франсуа Д'агд та Антуан Гратьєн. Саме вони стали отцями – засновниками першої у світі Марсельської торгово-промислової палати. З даного моменту розпочалась історія світового палатівського руху.

Роль перших палат зводилась до становлення норм морської торгівлі, стимулюванні держави до боротьби з піратами, засудженні шахрайства, а також виробленні консолідованої позиції ділового товариства у відношенні до держави з приводу таких зобов'язань, як податки, збори, земельні права [2, 12].

Як бачимо, протягом уже більше як чотирьох сторіч продовжується вироблення та вдосконалення системи взаємовідносин між владою та підприємництвом, і сьогодні їх не можна назвати оптимальними. Без знання історії цих взаємовідносин складно будувати їх у майбутньому.

Метою даної статті є аналіз розвитку палатівського руху в Україні, дослідження правового статусу торгово-промислових палат, їх ролі та функцій в економічному і суспільному житті країни на всіх етапах її становлення.

Необхідно зазначити, що економіко-правові та історичні аспекти роботи торгово-промислових палат в Україні розглядалися в працях О. Дзери, К. Добкіної, І. Кучеренко, О. Підпригори, О. Пшонки, Г. Чижикова, Я. Шевченко.

Торгово-промислова палата в уявленні особи, яка розпочинає підприємницьку діяльність, є сучасним варіантом купцівської гільдії – об'єднання кращих, соціально активних ділових людей, які прагнуть не тільки наслідувати загальноприйняті правила та традиції, а й затверджувати свої норми, вдосконалювати створене, допомагати один одному. Інакше кажучи, формувати сприятливе середовище для своєї діяльності – комфортне та безпечне.

Деякі науковці вважають, що регіональні торгово-промислові палати в Україні з'явилися лише з набуттям нею незалежності. На їхню думку, ні в Радянському Союзі, ні в царській Росії, до складу яких наша країна входила протягом сторіч, таких інститутів, які б об'єднували на місцевому рівні торговців та підприємців, не було.

Маємо однак відзначити, що в радянські часи були Торгово-промислові палати СРСР та союзних республік, а також регіональні бюро товарних експертиз. Але їх функції були досить обмежені – існував примат планового господарства, і про ринкові відносини не було й розмови. Тобто, поки не було ринку, не було й необхідності в торгово-промислових палатах у тому вигляді, якого вони набули за останні 15 років.

Тим не менш, становлення палатівського руху на території нашої держави було довготривалим. Приміром, історія функціонування та розвитку Львівської і Чернівецької ТПП налічує вже півтора сторіччя та стосується території тодішньої Австро-Угорщини [2, 11].

Згідно з указом Міністерства торгівлі, промисловості і державних споруд Австрії від 15 лютого 1848 року торгові палати мали статус «консультативного інституту» даного державного органу. Моделлю для їх створення стали французька та англійська палати. Започатковані в столиці імперії палати стали з'являтися по всій її території, зокрема, у Львові, Чернівцях, Бродах, що позитивно позначилося на розвитку економіки та зовнішніх зв'язків краю в цілому.

Слід відзначити, що торгово-промислові палати Австро-Угорщини безпосередньо, через своїх представників у парламенті, впливали на економічну політику імперії. Також представники палат брали участь у роботі промислової, ремісничої, митної рад, ради державної залізниці, праці, колегії цензорів Австро-Угорського банку, постійно діючої конференції з визначення торгових цін. Наприклад, Львівська ТПП, починаючи з 1854 року, внесла в органи державної влади ряд пропозицій щодо збільшення кредитування, поживлення транспортних потоків, поширення освітніх програм у промисловій галузі. У 1854-1856 роках палата організувала поїздки груп підприємців на виставки до Мюнхена та Парижа, провела сільськогосподарську виставку у Львові, а через 12 років домоглась створення товарно-грошової біржі.

Аналогічним шляхом розвивалася Буковинська палата торгівлі та промисловості, що була створена 1 червня 1850 року. В її установчих зборах взяли участь 29 представників установ торгівлі і промисловості краю, які й утворили дві відповідні секції. Австрійський уряд надав палаті право користуватися певними політичними правами. Її було визнано окремим виборчим округом у виборчій системі, вона отримала два місця в Буковинському сеймі та одне місце в Палаті послів Австрійської імперії.

Фактично палата мала функції дорадчого органу, але з власної ініціативи чи на запит Міністерства торгівлі або Буковинської крайової управи вона надавала свої пропозиції щодо потреб торгівлі та промисловості, проекти законів у цій галузі, про необхідні державні установи торгово-промислового профілю, про рівень середньоринкових цін на товари та послуги. Палата давала згоду на кандидатуру в судові засідателі в справах торгівлі, при необхідності виступала третейським суддею в розв'язанні торгових чи промислових конфліктів. Серед іншого в обов'язки палати входило: організація промислових виставок, складання щорічних звітів про свою діяльність, ведення реєстру торгово-промислових виставок та торгово-промислових закладів із зазначенням даних, необхідних для складання статистики, реєстрація фірмового клейма, патентів, довідок підприємств.

Палата торгівлі та промисловості Буковини регулювала торговельні відносини в краї, сприяла відкриттю ринків, проведенню ярмарків, давала дозвіл на право займатися торгівлею, ремеслами, брала дорадчу участь у виробленні митної та тарифної політики, укладанні торгових угод із Румунією, Російською імперією, Німеччиною.

У 1919 році, коли Буковина опинилася під румунською владою, у Чернівцях було створено окружну палату торгівлі та промисловості з визначеним колом обов'язків. До червня 1940 року, коли її ліквідували, палата пережила ряд реорганізацій, а в умовах війни діяла з 1941 до 1944 року, відчувуючи на своїй діяльності значний політичний вплив [1, 14-17].

Як бачимо, Львівська та Буковинська палати мали широкий ряд функцій та обов'язків, що були підставою для повноцінної участі в економічному та суспільному житті Австро-Угорської імперії. Будучи єднальними ланками між урядом, з одного боку, і підприємцями – з другого, Львівська і Чернівецька палати стали першопрохідцями в розвитку палатівської системи на території сучасної України.

Щодо історії виникнення торгово-промислових палат в Росії, то вона бере свій початок у XVIII ст., після майже 200 років від дня заснування першої Палати в Марселі. У 1727 році імператриця Катерина I видала Наказ, згідно з яким «визначеному числу фабрикантів хоча б на один місяць взимку в Москві для наради збиратись, а коли для якихось важливих справ потрібен наказ, то про це доповісти до Комерц-колегії». Це була перша спроба суспільного об'єднання купців та промисловців за зразком європейських торгових палат.

Реформа 1861 року відкрила нові шляхи та сфери діяльності об'єднань товаровиробників. Уставом Московського біржового комітету 1869 року введена функція представлення інтересів підприємців, яка надавала право обговорення пропозицій щодо розвитку торгівлі та промисловості та направлення їх до державних структур.

У зв'язку з пришвидшенням темпів економічного розвитку в кінці XIX – початку XX ст. виникла гостра необхідність у впорядкуванні торгово-промислової діяльності, укріпленні та розширенні зовнішньоекономічних зв'язків російських промисловців та купців [2, 13].

Саме тому 30 травня 1905 року російським імператором Миколою II було затверджено Положення про з'їзд представників біржової торгівлі та сільського господарства, у якому, окрім іншого, обумовлювався їх статус, а також було передбачено створення постійно діючого органу – Ради з'їздів, яка повинна була обиратися на трирічний термін із складу делегатів з'їздів, а також керівників біржових комітетів Росії [3, 54].

Майже 12 років, починаючи з 1905 по 1917 рік, біржові комітети, в рамках ради з'їздів, разом з урядом шукали найбільш прийнятну формулу моделі торгово-промислової палати в Росії. Ініціатива по реформуванню виходила, у першу чергу, від уряду, який вивчивши досвід роботи торгово-промислових палат у Західній Європі, підготував у 1905 році законопроект під назвою «Організація торгівлі, промисловості та біржової реформи», де торгово-промисловим палатам відводились функції представницьких органів. Разом із тим, біржові комітети звільнювались від представницьких функцій і повинні були виконувати тільки свої прямі обов'язки з організації торгів. Даний законопроект був негативно сприйнятий керівниками біржових комітетів, які не хотіли втрачати своєї незалежності в праві представляти інтереси підприємницького класу [3, 135].

Однак спроби створення торгово-промислових палат не припинялися. У листопаді 1909 року комісія Міністерства торгівлі і промисловості представила IV Раді з'їздів доповідь «Бажана організація торгово-промислових палат». Але проект уряду не пройшов. З'їзд доручив підготувати новий законопроект Московському біржовому комітету, який являв собою найбільш авторитетну і компетентну організацію.

Результатом роботи комісії Московського біржового комітету стало видання в 1911 році проекту «Загальне положення про торгово-промислові палати в Росії». Це був досить змістовний і докладний документ, який передбачав примусове створення торгово-промислових палат на всій території Росії, поділений на 16 округів: у Петербурзі – для північної частини країни, у Москві – для центрального і промислового району, у Харкові – для південного гірничозаводського і Харківського цукрового району, у Києві – для підприємств цукрової промисловості і т.д. Також ним передбачалось передати палатам усі представницькі функції, вони наділялись значними правами.

Однак, незважаючи на авторитет і вплив Московського біржового комітету, у 1912 році на VI Раді з'їздів переважна більшість делегатів виступили проти заснування в країні торгово-промислових палат [1, 19].

Загалом, можемо говорити, що Рада з'їздів виконувала функції ідентичні до тих, які виконували торгово-промислові палати Західної Європи того часу. Біржові комітети, об'єднавшись у Раду з'їздів, замінювали в повному обсязі торгово-промислові палати та практично заблокували саму можливість її створення в Росії аж до лютневої революції 1917 року [3, 54].

Та все ж маємо відмітити, що в 1911 році за ініціативою купців та промисловців в Петербурзі була створена Російська експортна палата для сприяння розвитку експорту товарів, а також розробки пов'язаних з цим питань. Це була перша суспільна торгова палата, яка реально проіснувала до 1921 року. Основні функції палати були наступними:

- детальне вивчення та аналіз експортної справи в Росії;
- сприяння в розвитку експорту та його організація на «вірних» засадах;
- збір, обробка та розповсюдження статистичних та інших даних, які стосувалися російського експорту;
- участь у міжнародних асоціаціях виставкової справи;
- вирішення питань міжнародного арбітражу та ін.

12 лютого 1912 року в залі засідань Київського комерційного інституту відбулось засновницьке зібрання Південно-Західного відділення Російської експортної палати, до сфери впливу якого входили Київська, Подільська і Волинська губернії. На думку деяких українських науковців та дослідників, саме цей день став днем заснування Української торгово-промислової палати [3, 145].

На зібранні був прийнятий статут відділення, розроблений згідно з положенням про Російську експортну палату. Основні завдання визначалися у сфері розвитку експорту. Встановлювалося, що відділення палати складається з: а) дійсних членів і б) членів – кандидатів у дійсні члени, які, на відміну від перших, мали право дорадчого голосу. Кошти відділення склалися з субсидій, що могли надавати зацікавлені в експорті урядові, громадські установи та окремі особи, а також із щорічних членських внесків. Кожному члену відділення Палати надавалася можливість користуватися довідниками і даними торгово-промислового характеру, послугами в галузі експортної справи, а також отримувати безкоштовно продукцію торгової тематики. Загалом, можна стверджувати, що переважна більшість функцій збігалася з завданнями нинішніх торгово-промислових палат, з тими потребами, що диктувало життя під час інтенсивного розвитку зовнішньої торгівлі [1, 21].

Лютнева революція 1917 року призвела до формування в Росії нової державної влади. Міністерство торгівлі та промисловості Тимчасового уряду, стурбоване різким зниженням об'ємів приватної торгівлі, у квітні 1917 року внесло законопроект «Про торгово-промислові палати в Росії», який повинен був об'єднати підприємців у єдину організацію та стати основою для розвитку вільної торгівлі.

Серед цілей створення палат як самоврядних органів представництва торгово-промислового класу, автори проекту зазначали: об'єднання в окрузі палати осіб, які займаються торгово-промисловою діяльністю, сприяння всій місцевій торгівлі та промисловості, а також представництво та обслуговування їх загальних інтересів і т.д. Загалом, передбачалось створення палат у 35 найбільш крупних на той час містах, в тому числі Петрограді, Москві, Одесі, Києві, Харкові та ін. Кожна палата повинна була об'єднати інтереси всього торгово-промислового класу, без розмежування на торговців та промисловців.

У зв'язку з Жовтневою революцією 1917 року цей закон не вступив в дію і тільки в часи нової економічної політики молодій Радянській державі, яка знаходилась в економічній блокаді, згадали про торгово-промислові палати як про можливий інструмент для організації зовнішньоторгової діяльності та розвитку економічних відносин [3, 146-148].

Перша Торгова палата в Радянському Союзі була заснована у листопаді 1921 року в Петрограді під назвою «Північно-Західна обласна торгова палата». Її статутними завданнями було «сприяння торговим відносинам Північно-Західної області із внутрішніми та зовнішніми

ринками, упорядкування товарообігу області, а також виявлення потреб торгівлі та промисловості області». Наркомату торгівлі в уряді в той час не було, і багато державних функцій у цій сфері виконувала Палата. У квітні 1923 року при ній було створене бюро товарних експертиз, яке виконувало замовлення щодо визначання якості товарів, оцінки його вартості, розміру ушкоджень тощо.

У той самий час у 1922 році в Москві було засновано Російсько-Східну торгову палату, основним завданням якої було сприяння торговим відносинам з країнами Сходу. Через кілька років її було перетворено на Всесоюзно-Східну торгову палату.

Створення ж Торгової палати на території України відбувалось в умовах деякої невизначеності. З одного боку, 17 грудня 1924 року президія Укрдержплану схвалила проект документа про заснування в Харкові відділення Російсько-Східної торгової палати; з іншого, є підтвердження того, що на початку 1925 року в Харкові вже була, за ініціативою урядових органів СРСР, створена Українсько-Східна торгова палата. У її статуті було зазначено, що вона є громадською організацією і покликана сприяти економічному зближенню УРСР із Туреччиною, Персією, Єгиптом, Сирією та іншими країнами Близького Сходу на ґрунті торгово-промислових інтересів [1, 25-26].

28 травня 1932 року на теренах СРСР була створена Всесоюзна торгова палата, до складу якої увійшли Всесоюзно-Східна та Всесоюзно-Західна торгові палати. Статут палати, затверджений 28 травня 1932 року РНК СРСР, а потім доповнений 2 серпня 1943 року та 21 березня 1967 року, вперше декларував не тільки функції із сприяння зовнішній торгівлі, а й надання сприяння підприємствам у розвитку внутрішньої торгівлі.

Всесоюзна торгова палата отримала статус суспільної організації та могла виступати в цивільно-правових відносинах як самостійна юридична особа добровільно об'єднаних підприємств для виконання цілей, передбачених статутом. В переліку цілей вказувались сприяння розвитку ділових зв'язків з іноземними торговими та іншими господарськими організаціями; участь у міжнародних з'їздах палат; участь радянських делегацій на міжнародних виставках, конференціях; сприяння просуванню радянських товарів за кордоном.

Всесоюзна торгова палата, так само як і попередні, складалася з почесних, дійсних та членів-кореспондентів. Відділення палати створювались з дозволу міністра зовнішньої торгівлі і діяли в наступних містах: Києві, Ленінграді, Мінську, Одесі, Ризі, Харкові та ін. Безпосереднє керівництво здійснював керівник відділення, який діяв на основі довіреності, яку щорічно надавав президіум ВТП.

Треба відзначити, що діяльність апарату ВТП була повністю під контролем держави. Наприклад, питання скликання зборів або ліквідації відділень Всесоюзної торгової палати повинні були узгоджуватися з Радою Народних Комісарів. Також однією з обов'язкових вимог того часу було узгодження з РНК проектів змін та доповнень до статуту палати [3, 160-162].

У грудні 1936 року на прохання президії ВТП і Уккранаркому в Харкові було створене Українське відділення Всесоюзної торгової палати, у сферу діяльності якого входила вся територія Радянської України. Положення про Українське республіканське відділення було затверджене Президією ВТП 23 червня 1944 року. У ньому, зокрема, зазначалося, що головним завданням відділення є сприяння промисловим і торговельним організаціям України в розвитку зовнішньої і внутрішньої торгівлі і промисловості, зокрема у впровадженні нових видів товарів та модернізації застарілих типів устаткування.

Функції відділення полягали в організації обміну думками між членами Торгової палати та іншими зацікавленими організаціями і особами з питань торгівлі і промисловості, створенні комісій для вироблення рекомендацій щодо розвитку зовнішньої і внутрішньої торгівлі та промисловості. Крім того, відділенню надавалося право за дорученням радянських органів організувати виставки в УРСР, сприяти господарським та торговельним організаціям у підготовці до участі у всесоюзних і закордонних ярмарках та виставках. На відділення покладалися також задачі з виготовлення рекламних матеріалів, видачі посвідчень про походження товарів, що експортувалися з СРСР, проведення експертизи якості товарів і обладнання тощо [1, 27-28].

14 грудня 1963 року президія ВТП схвалила нове «Положення про Українське республіканське відділення Всесоюзної торгової палати». Згідно з Положенням, головним завданням

Українського відділення було сприяння промисловим і торговим організаціям, що діють на території Української РСР, у розвитку зовнішньої та внутрішньої торгівлі і промисловості, за винятком Одеської області, де діяло самостійне відділення ВТП.

На початку 1964 року, у результаті змін, спрямованих на оптимізацію діяльності Українського республіканського відділення, до нього увійшли 22 обласних і Севастопольське міське бюро товарних експертиз. Вперше Українське відділення отримало структурні підрозділи майже на всій території країни, що свідчило про зростання авторитету і довіри до цієї установи, наділеної декількома державними повноваженнями [1, 33].

Початок сімдесятих років ХХ ст. ознаменував собою подальше зростання ролі палати в економічному житті республіки, здійснення кардинальних заходів щодо організаційних змін, підвищення статусу палат у галузі виробництва та торгівлі. На основі постанови Ради Міністрів СРСР від 29 лютого 1972 року, рішенням Президіума палати 10 березня того ж року, Всесоюзна торгова палата була перетворена на Торгово-промисловою палату СРСР, що надало їй статус союзно-республіканського органу, а в 14 союзних республіках на базі відділень ВТП та республіканських торгових палат були створені республіканські торгово-промислові палати.

Торгово-промислова палата СРСР у редакції статуту, затвердженого з'їздом ТПП СРСР від 24 листопада 1983 року, та останньою редакцією статуту, затвердженого з'їздом 19 лютого 1988 року, створювалась як суспільна організація, що сприяє розвитку економічних, науково-технічних та торгових зв'язків СРСР із закордонними державами, виражає інтереси об'єднань, підприємств та організацій в області зовнішньоекономічних зв'язків.

ТПП СРСР також була юридичною особою, володіла уособленим майном з усіма, присутніми при цьому правовому статусі, правами. При палаті створювались Арбітражний суд, Морська арбітражна комісія та Асоціація диспашерів.

Функції торгово-промислової палати були значно розширені, серед них: сприяння розвитку експорту радянських товарів; надання консультаційних послуг по всім питанням діяльності підприємств; встановлення та розвиток зв'язків з іноземними діловими та суспільними кругами; запрошення та прийом іноземних торгово-економічних та науково-технічних делегацій, представлення радянських підприємств у Міжнародній організації праці; видання періодичних журналів, бюлетенів, збірників та ін.

Треба також відмітити, що вперше палата отримала право самостійно створювати, реорганізовувати та ліквідувати на території СРСР торгово-промислові палати міст, регіональні відділення палати, об'єднання, підприємства та інші організації [3, 164-165].

На виконання постанови Ради Міністрів СРСР від 29 лютого 1972 року, 15 грудня того ж року Рада Міністрів УРСР прийняла постанову «Про Торгово-промисловою палату Української РСР», якою рекомендувала зборам членів палати розглянути питання про перетворення відділення Торгово-промислової палати СРСР в Українській РСР у Торгово-промисловою палату УРСР.

У січні 1973 року збори прийняли статут Торгово-промислової палати Української РСР, де зазначалося, що вона є союзно-республіканською організацією і входить до системи ТПП СРСР, сприяє членам палати та іншим організаціям, що здійснюють свою діяльність на території республіки, в розвитку економічного та науково-технічного співробітництва з закордонними організаціями і фірмами.

Слід також відзначити, що вперше в Статуті було закріплено, що ТПП УРСР складається з дійсних членів, почесних членів та членів-кореспондентів. Визначено, що дійсними членами палати можуть бути радянські державні, кооперативні та громадські підприємства і організації, що знаходяться на території республіки, а почесні члени обираються з числа осіб та організацій, які активно сприяють здійсненню завдань палати. Право бути членом-кореспондентом надавалося тим організаціям та особам, які сприяли виконанню палатою своїх завдань.

У цілому прийнятий статут надав ТПП УРСР значно більше самостійності у вирішенні всіх завдань її діяльності. Вперше було обрано раду палати (55 осіб), ревізійну комісію (5 осіб), для керівництва поточною роботою утворено президію в складі 11 осіб [1, 36-37].

Розпочата в 1985 році за ініціативою ЦК КПРС політика перебудови та демократизації всіх сторін економічного, суспільно-політичного життя країни не могла не торкнутися і таких

інституцій, як торгово-промислові палати. 24 грудня 1987 року ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР прийняли постанову «Про перебудову роботи Торгово-промислової палати СРСР і підвищення її ролі в системі економічних, науково-технічних та торговельних зв'язків СРСР із зарубіжними країнами». Даною постановою давалася аналітична оцінка діяльності ТПП СРСР і намічались заходи щодо її поліпшення. Зокрема, зазначалося, що основні напрями діяльності торгово-промислової палати Союзу РСР, усталені форми і методи її роботи щодо сприяння розвитку економічних, науково-технічних і торговельних зв'язків Радянського Союзу із зарубіжними країнами не відповідали зрослим вимогам підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності, створення найбільш сприятливих передумов для здійснення цієї роботи об'єднаннями, підприємствами та організаціями в умовах докорінної перебудови та демократизації управління зовнішньоекономічними зв'язками.

Реалізація постанови директивних органів про перебудову роботи ТПП вимагала відповідних кроків щодо зміни організації роботи як торгово-промислової палати УРСР, так і її відділень та бюро товарних експертиз. За погодженням із ТПП СРСР та Радою Міністрів республіки президія ТПП УРСР наприкінці лютого 1989 року прийняла важливі організаційні рішення, що мали значний вплив на подальший розвиток торгово-промислових палат в Україні.

Головна суть змін полягала в тому, що на базі відділень палати з 1 квітня 1989 року були створені виробничі госпрозрахункові фірми ТПП України: «Дніпропетровськзовнішсервіс» (Дніпропетровська та Кіровоградська області), «Донецькзовнішсервіс» (Донецька та Ворошиловградська області), «Закарпатзовнішсервіс» (Закарпатська та Івано-Франківська області), «Запоріжжзовнішсервіс» та ін. Цим же рішенням президії палати з 1 березня 1989 року дирекція іноземних виставок перетворювалася у виробничо-госпрозрахункову фірму «Укрекспо» та засновувалась виробнича госпрозрахункова фірма «Регіон» ТПП УРСР. У результаті реорганізації система торгово-промислової палати УРСР складалася з 10 регіональних фірм «Зовнішсервіс», 15 обласних філій цих фірм, Севастопольської міської філії, 24 міські бюро товарних експертиз, що входили до складу вищезазначених фірм та двох спеціалізованих фірм – «Укрекспо» та «Регіон» [1, 60-65].

Розпочата в попередній період перебудова поглиблювалася. У республіках СРСР активніше проявляли себе відцентрові сили, які виступали за створення незалежних, суверенних держав. Слідом за Російською Федерацією 16 липня 1991 року Верховна Рада УРСР приймає Декларацію про державний суверенітет України, а 24 серпня – «Акт проголошення незалежності України».

Із здобуттям незалежності продовжувала вдосконалюватись структура палатівської системи. В умовах зменшення впливу держави на економічне та політичне життя країни розширювалася правова діяльність палати. Так, за дорученням Верховної Ради і Кабінету Міністрів України були підготовлені висновки щодо законопроектів «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про іноземні інвестиції», «Про спільні підприємства», «Про зони вільного підприємництва та інші спеціальні зони», «Про митний тариф» та ін. [1, 80].

За рішенням президії, палата взяла участь у створенні Міжнародної консультативної ради з питань співробітництва торгово-промислових і господарських палат, у заснуванні Асоціації ділової інформації та Асоціації товарної нумерації України «САН – Україна», нині «GS1 Україна» [1, 89].

Надзвичайно важливим і економічно виправданим кроком у розвитку палатівського руху в Україні стало створення регіональних торгово-промислових палат. Починаючи з 1994 року, в умовах неповної законодавчої визначеності, на базі виробничих госпрозрахункових фірм «Зовнішсервіс» ТПП України було створено 21 регіональну палату. На кінець 1995 року філії Республіканської палати залишилися лише у Волинській та Рівненській областях.

У цілому, дев'яності роки ХХ ст. позначені важливими подіями, пов'язаними з розбудовою молодшої Української держави. Серед цих подій особливе місце займає прийняття 2 грудня 1997 року Верховною Радою України Закону «Про торгово-промислові палати в Україні». Робота системи палат отримала своє законодавче забезпечення, що, безперечно, підвищило авторитет палатівського руху, визначило її функції, права і обов'язки [1, 107].

Загалом, можемо стверджувати, що з прийняттям вищезазначеного Закону, завершився етап формування палат в областях та Автономній Республіці Крим. Даний законодавчий акт став

завершальним етапом історичного процесу становлення палатівського руху на території нашої держави.

Підсумовуючи вищенаведене, можемо зробити висновок, що формування системи палат на території сучасної України складалося з декількох етапів:

I етап – створення в 1848 році урядом Австро-Угорської імперії перших торгово-промислових палат у м. Львові та Чернівцях.

II етап – започаткування палатівського руху на території Російської імперії:

а) заснування в 1905 році Ради з'їздів представників біржової торгівлі та сільського господарства;

б) створення в 1911 році Російської експортної палати, а також її Південно-Західного відділення в м. Києві в 1912 році.

III етап – робота торгово-промислової палати у радянський період:

а) заснування в 1932 році на теренах СРСР Всесоюзної торгової палати із створенням у 1936 році Українського відділення у м. Харкові;

б) перетворення в 1972 році Всесоюзної торгової палати на Торгово-промислову палату СРСР із присвоєнням відповідного правового статусу її республіканським відділенням, в т.ч. українському.

IV етап – сучасний етап, започаткований із прийняттям 2 грудня 1997 року Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні».

Проведений аналіз усіх етапів розвитку палатівського руху на території нашої держави, починаючи від часів Австро-Угорської та Російської імперії і закінчуючи сучасним часом, свідчить, що правовий статус, функції, обов'язки та навіть сама назва торгово-промислових палат змінювались. Однак незмінною залишалась основна мета діяльності палат, а саме: робота в інтересах підприємців-членів ТПП, сприяння в розвитку їх експортної діяльності та встановленні зовнішньоекономічних зв'язків із зарубіжними партнерами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Торгово-промислова палата України. Минуле. Сьогодення. Погляд у майбутнє [історичний нарис]. – [за ред. С.П. Скрипченко]. – К.: ПФ «Оранта», 2002. – 260 с.
2. Сотніков В.Ф. Співдружність лідерів – 70 років: [історичний нарис] / В.Ф. Сотніков. – [за ред. В.І. Шамілова]. – Запоріжжя: Інтер-М, 2010. – 122 с.
3. Федотов В.И. Торгово-промышленные палаты. Ч. 1. История / В.И. Федотов; под ред. чл. – кор. РАН С.А. Смирнова. – Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 2009. – 260 с.

УДК 35.073.6: 339.543.38 (477)

ПОНЯТТЯ МИТНИХ РЕЖИМІВ ТИМЧАСОВОГО ВВЕЗЕННЯ І ТИМЧАСОВОГО ВИВЕЗЕННЯ

Назарова Я.Б., здобувач

Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Стаття присвячена обґрунтуванню категорій «митний режим тимчасового ввезення», «митний режим тимчасового вивезення» із врахуванням генезису митного законодавства, міжнародних нормативно-правових актів та положень доктрини митного права.

Ключові слова: митний режим, тимчасове ввезення, тимчасове вивезення.